

Ο ΑΣΦΥΚΤΙΚΟΣ ΕΝΑΓΚΑΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Έρευνα και «αριστεία»: από ποιον για ποιον;

του **Δημήτρη Ραπτάκη**

επίκουρου καθηγητή του Τμήματος
Πολιτικών Μηχανικών Α.Π.Θ.

Σήμερα, όσο ποτέ άλλοτε είναι ανάγκη η έρευνα, και ειδικά η πανεπιστημιακή, να αναπροσανατολισθεί στην ανύψωση της κοινωνικής, οικονομικής και πνευματικής στάθμης της κοινωνίας, καθώς δεν μπορεί να καθορίζεται από τους κάθε είδους χρηματοδότες της

Το ερευνητικό τοπίο της χώρας είναι ερημικό. Δεν είναι μόνον η διαχρονικά μειούμενη κρατική χρηματοδότηση (0,57% του Α.Ε.Π. το 2009 από 0,64% το 2005) σε Α.Ε.Ι., ερευνητικά κέντρα, ιδιώτες, δεν είναι μόνο η 20η θέση στους 27 της Ε.Ε.^[1], δεν είναι μόνον η επιζήμια μετάθεση του «στόχου» αύξησης στο 1,5% του Α.Ε.Π. από το 2010 στο 2015, αλλά κυρίως είναι η πολυετής ανυπαρξία εθνικής πολιτικής για την έρευνα με ταυτόχρονη υποταγή στη μόλις 10-ετή^[2] εντατική κεφαλαιοκρατική πολιτική της Ε.Ε. (ασφυκτικού εναγκαλισμού της έρευνας με την ανταγωνιστική επιχειρηματικότητα).

Η από 20-ετίας καταστροφική πολιτική χρηματοδότησης «θεσομοθετήθηκε» με τις συνεχείς μειώσεις των δημοσίων επενδύσεων μέχρι τον εκμηδενισμό τους τα τελευταία χρόνια. Δηλαδή τα μόλις 542,4^[3] εκ. €, που διατέθηκαν το 2005, δαπανήθηκαν σε ανελαστικές δαπάνες (κυρίως μισθοδοσία προσωπικού των Ν.Π.Δ.Δ. ερευνητικών κέντρων)^[4], ενώ στα Α.Ε.Ι., οι δημόσιες επενδύσεις (για εξοπλισμό στη δεκαετία του '80) είναι εδώ και χρόνια μηδενικές.

Δεδομένης της αδυναμίας του κράτους (βλ. κυβερνήσεων) να κατανοήσει ότι οι μόνες εθνικές πύξοδοι δεν μπορεί να είναι ο «τουρισμός» και το «ναυτιλιακό συνάλλαγμα», και της εκχώρησης της εθνικής κυριαρχίας στην Ε.Ε., η χρηματοδότηση της έρευνας τελικά «προσαρμόστηκε» στις «ευρω-ενωσιακές» πηγές (μόνο με την απόδοση και όχι πάντα των matching funds, με το κυνήγι των ερευνητικών προγραμμάτων από ακαδημαϊκούς / ερευνητές και τη μετατροπή τους σε «επιχειρηματίες», τις ελαστικές σχέσεις των απα-σχολουμένων στα ερευνητικά προγράμματα, κ.ο.κ.).

Αναδιάρθρωση της έρευνας για ανισόμετρη ανάπτυξη

Ο ευρωπαϊκός ερευνητικός χώρος –με «όχημα» το 6ο πλαίσιο στήριξης– αποτελεί τη συνολική πολιτική κεφαλαιοκρατικής αναδιάρθρωσης του χώρου παραγωγής της γνώσης και του δυναμικού της πνευματικής εργασίας, καθώς βασικό του αντικείμενο είναι η προστιθέμενη αξία της γνώσης και η μεγαλύτερη δυνατή ενσωμάτωσή της στο προϊόν. Συνεπώς, ο ευρωπαϊκός ερευνητικός χώρος κινείται σε δυο άξονες, ο πρώτος –αναδιάρθρωση του χώρου– σχετίζεται με τη συγκέντρωση και συγκεντροποίηση των πόρων στα «δίκτυα αριστείας» προς όφελος των πολυεθνικών, ενισχύοντας τα ήδη

Έρευνα και «αριστεία»: από ποιον για ποιον;

καθιερωμένα ερευνητικά κέντρα, εργαστήρια και εταιρείες, ενώ η μεγάλη πλειοψηφία πανεπιστημιακών και άλλων ερευνητών αποκλείεται από τη χρηματοδότηση. Ενώ ο δεύτερος άξονας –μετατροπή της έρευνας σε προϊόν– σχετίζεται με τις κάθετες και οριζόντιες «συμπράξεις» πανεπιστημίων - ερευνητικών κέντρων - επιχειρήσεων διά μέσου των «δομημένων εταιρικών σχέσεων» (σύμφωνα με τη σύσταση της Κομισιόν «... τα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια να λειτουργούν σαν οικονομικοί συντελεστές, ικανοί να ανταποκρίνονται ... στις απαιτήσεις της αγοράς ... και ότι οι σχέσεις τους με την επιχειρηματική κοινότητα ... αποτελούν μέρος της δεσμευσής τους...»^[5]).

Γίνεται φανερό ότι ο ευρωπαϊκός ερευνητικός χώρος επιφέρει ανισόμετρα επιστημονικοτεχνική ανάπτυξη τόσο στο εσωτερικό των χωρών, όσο και μεταξύ των χωρών πρώτης και δεύτερης ταχύτητας. Ειδικά στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης, τα περισσότερα Α.Ε.Ι. δεν θα κάνουν έρευνα, όπως άλλωστε γίνεται στις Η.Π.Α., όπου από τα περίπου 4.000 πανεπιστήμια και κολέγια, τα 550 δίνουν διδακτορικό τα 125 χαρακτηρίζονται ερευνητικά, ενώ περίπου 50 είναι πολύ γνωστά με τεράστια κονδύλια, και προβάλλονται σαν παράδειγμα. Είναι ευνόητο ότι στο πεδίο του ανταγωνισμού με ιδιωτικο-οικονομικά κριτήρια και την υποχρηματοδότηση εκπαίδευσης και έρευνας, στα 4.500 ευρωπαϊκά πανεπιστήμια θα αντιστοιχούν στην Ελλάδα 1 έως 2, που θα κάνουν στοιχειωδώς έρευνα^[6]. Οι κρατικές και ιδιωτικές χρηματοδοτήσεις θα συγκεντρωθούν σε πολύ λίγα «κέντρα αριστείας» στις κυρίαρχες χώρες της Ευρώπης, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία των πανεπιστημίων σταθερά θα μετατρέπεται σε σχολές κατάρτισης.

Η επιχειρηματικότητα στην έρευνα

Στη χώρα μας, η «συμμόρφωση» στη συνθήκη της Λισσαβόνας επέφερε από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 ανακατατάξεις συνολικά στο χώρο της έρευνας (Α.Ε.Ι., ερευνητικά κέντρα, ιδιωτικό τομέα). Αρχικά με το ν. 2919/01 τα ερευνητικά κέντρα και οι ερευνητές τους «αναπροσανατολίσθηκαν» στη μετατροπή της εφαρμοσμένης έρευνας και μόνο (καθώς η βασική θα ήταν υποχρέωση μόνο των Α.Ε.Ι.) σε αγοραίο προϊόν. Ενδεικτικό των αλλαγών ανάμεσα σε άλλα είναι η υποβάθμιση, στα κριτήρια κρίσης, των δημοσιεύσεων σε έγκυρα περιοδικά για χάρη των ερευνητικών «έργων».

Στη συνέχεια, και μετά την αναθεώρηση της συνθήκης της Λισσαβόνας το 2005, ψηφίσθηκαν δύο νόμοι, με τους οποίους η έρευνα παραδιδόταν πλήρως στο κεφάλαιο με την παραπέρα υποβάθμισή της. Ο ν. 3653/08, απέβλεπε στην ισοπεδωτική «αναδιάρθρωση» της εθνικής ερευνητικής δραστηριότητας πλην των Α.Ε.Ι., όμως δεν εφαρμόστηκε ποτέ καθώς αναστάληκε από την προηγούμενη κυβέρνηση και εξαγγέλθηκε η αντικατάστασή του από τη νυν. Ο ν. 3685/08 (για τις μεταπτυχιακές σπουδές), «τακτοποιούσε» τα της έρευνας στα Α.Ε.Ι. με τη δημιουργία των ερευνητικών πανεπιστημιακών ινστιτούτων. Τα ερευνητικά πανεπιστημιακά ινστιτούτα θα αποτελούσαν τη «βιτρίνα» του επιχειρηματικού πανεπιστήμιου, καθώς θα προσέλκυαν χρηματοδοτήσεις από την «αγορά» στους τομείς της «εφαρμοσμένης» έρευνας, απεμπολώντας βέβαια την ανάγκη για τη βασική, καθώς και για αυτήν που δεν «πουλάει» (ανθρωπιστικές επιστήμες κ.τ.λ.).

Ο ευρωπαϊκός ερευνητικός χώρος –με «όχημα» το 6ο πλαίσιο στήριξης– αποτελεί τη συνολική πολιτική κεφαλαιοκρατικής αναδιάρθρωσης του χώρου παραγωγής της γνώσης και του δυναμικού της πνευματικής εργασίας, καθώς βασικό του αντικείμενο είναι η προστιθέμενη αξία της γνώσης και η μεγαλύτερη δυνατή ενσωμάτωσή της στο προϊόν.

Εκτός από το προαναφερθέν νομικό πλαίσιο, κυρίως σε επίπεδο Υπ. Ανάπτυξης το 2006-'07 αναλήφθηκαν «πρωτοβουλίες» με τη δημιουργία περιφερειακών ερευνητικών κέντρων (2) και πόλων καινοτομίας (5) με κυρίαρχο στοιχείο τη «σύμπραξη» όλων των φορέων έρευνας με τις επιχειρήσεις. Οι δράσεις τους αρχικά χρηματοδοτήθηκαν με ζεστό κρατικό χρήμα (δεκάδων εκατομμυρίων €) και στη συνέχεια βούλιαξαν σαν τον Τιτανικό, αναδεικνύοντας το μύθο των ιδιωτικών «επενδύσεων» στην έρευνα.

Βέβαια, δεν είναι καθόλου μύθος ότι το ελληνικό δημόσιο χάρισε για παράδειγμα την περίοδο 2002 - 2004 νομίμως (!) 1,1 δισ. €^[4] με τη μορφή φοροαπαλλαγών (50% των δαπανών με φορολογικό συντελεστή 30%), όταν 800 ιδιωτικοί φορείς «τράπεζες, ασφαλιστικές εταιρείες, εμπορικές επιχειρήσεις αλλά και αθλητικοί σύλλογοι, σωματεία και... ιεροί ναοί...»^[7] δήλωσαν συμμετοχή στην έρευνα «...με ανύπαρκτες δαπάνες περισσότερα από 7,6 δισ. €...». Όταν το 2005 θεσπίστηκαν με νέο νόμο αποδεικτικά στοιχεία συμμετοχής σε ερευνητικά έργα, ο αριθμός των 800 ιδιωτικών φορέων μειώθηκε σε μόλις 30! Και ενώ τα εκατοντάδες εκατομμύρια € αλλάζουν σκανδαλωδώς χέρια, οι κυβερνήσεις από το 2008 μέχρι σήμερα με τους «κατάλληλους» χειρισμούς πέτυχαν να βυθίσουν ακόμα περισσότερο τα Α.Ε.Ι. και τα ερευνητικά κέντρα στην απαξίωση, «εξασφαλίζοντας» στο ερευνητικό προσωπικό τους και στους μεταπτυχιακούς φοιτητές τους τον κίνδυνο της μη πρόσβασης στο «γίνεσθαι» της γνώσης μέσω των υπηρεσιών του HEALink.

Ελαστικές σχέσεις εργασίας και έρευνα

Μέσα σε αυτό το ερημικό τοπίο της έρευνας, τα ανταγωνιστικά ερευνητικά προγράμματα των Α.Ε.Ι. αποτελούν τον σχεδόν μοναδικό πόρο χρηματοδότησης της έρευνας και οικονομικής υποστήριξης των νέων επιστημόνων (κυρίως υποψηφίων διδασκόντων, ανέργων διδασκόντων και επιστημόνων ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου) αναγορεύοντας τις ελαστικές σχέσεις εργασίας σε καθεστώς.

Για το Α.Π.Θ. αυτό σημαίνει ένα ετήσιο άμεσο όφελος της τάξης των 3 - 5 εκ. € (10% παρακράτησης της Επιτροπής Ερευνών) και ένα έμμεσο όφελος από τη «μαύρη εργασία» των ετήσια απασχολούμενων χιλιάδων (4.000 - 5.000) συμβασιούχων στα ερευνητικά προγράμματα, με αποικιοκρατικές συμβάσεις. Και είναι προνομιούχοι εκείνοι οι λίγοι ανάμεσα στις χιλιάδες, των οποίων η αμοιβή φτάνει τα 1.000 - 1.100 € μεικτά (600 - 700 € καθαρά), ενώ το Α.Π.Θ. διαμέσου της Επιτροπής Ερευνών αναγορεύεται σε «επιχείρηση» μεγάλης κλίμακας για τα δεδομένα της χώρας.

Αυτό το «φθινό» προσωπικό - «πασπαρτού» (πηγή ανάλογης υπεραξίας), προς δόξα των ελαστικών εργασιακών σχέσεων, μπορεί να «μπαλώνει» ταυτόχρονα όλες τις τρύπες στα Α.Ε.Ι., ως γραμματέας υψηλών προσόντων, ως τεχνικός Η/Υ και εργαστηριακού εξοπλισμού, ως διδάσκων με πολλές ώρες διδασκαλίας εβδομαδιαίως, και ως ερευνητής συμμετέχοντας ενεργά στην παραγωγή αξιόλογου ερευνητικού έργου δημοσιευμένου και αδημοσίευτου, χρηματοδοτούμενου και μη^[8].

Απαίτηση για αναπροσανατολισμό της έρευνας

Η παραγωγή νέας γνώσης είναι κοινωνικό προϊόν και σαν τέτοιο ανήκει σε όλους. Σήμερα, όσο ποτέ άλλοτε είναι ανάγκη η έρευνα, και ειδικά η πανεπιστημιακή, να αναπροσανατολισθεί στην ανύψωση της κοινωνικής, οικονομικής και πνευματικής στάθμης της κοινωνίας, καθώς δεν μπορεί να καθορίζεται από τους κάθε είδους χρηματοδότες της (οικονομικά, ιδεολογικά, πολιτικά και στρατιωτικά συμφέροντα).

Απαιτείται η αναγκαία χρηματοδότησή της από τον κρατικό προϋπολογισμό, ώστε να καλύπτονται με επάρκεια όλοι οι τομείς της και να συμμετέχει σε αυτήν το σύνολο των Α.Ε.Ι. και του προσωπικού τους.

Απαιτείται ακόμη η διαμόρφωση συνθηκών διαφάνειας και κοινωνικού ελέγχου των κατευθύνσεων της έρευνας, η σύνδεσή της με την εκπαίδευση, η διάδοση των αποτελεσμάτων της, καθώς και η ενσωμάτωση των ειδικών λογαριασμών έρευνας σε ένα εκσυγχρονισμένο δημόσιο λογιστικό.

Απαιτείται επίσης αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών με προϋποθέσεις που να εισάγουν τους φοιτητές στις μεθόδους επιστημονικής εργασίας και έρευνας και να αναπτύσσουν την ικανότητα δημιουργικής σκέψης. Σημαντική προϋπόθεση αποτελεί ακόμη ένα ευρύ πρόγραμμα υποτροφιών στους υποψήφιους διδάκτορες. Στο πλαίσιο αυτό, το βάρος της διεξαγωγής της να μεταφερθεί στα τμήματα και στους τομείς των Α.Ε.Ι., και όχι στα απροσπέλαστα ερευνητικά πανεπιστημιακά ινστιτούτα και σε άλλες στεγανές δομές.

Δεδομένης της αδυναμίας του κράτους να κατανοήσει ότι οι μόνες εθνικές πρόσοδοι δεν μπορεί να είναι ο «τουρισμός» και το «ναυτιλιακό συνάλλαγμα», και της εκχώρησης της εθνικής κυριαρχίας στην Ε.Ε., η χρηματοδότηση της έρευνας τελικά «προσαρμόστηκε» στις «ευρω-ενωσιακές» πηγές, με το κυνήγι των ερευνητικών προγραμμάτων από ακαδημαϊκούς / ερευνητές και τη μετατροπή τους σε «επιχειρηματίες».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Η Τουρκία το 2006 είχε το 0,67% του Α.Ε.Π. με ιλιγγιώδη όμως ρυθμό αύξησής του κατά 618% στην περίοδο 2000 - 2007.
2. Συνθήκη Λισαβόνας (2000).
3. 47% του συνολικού 1 δισ. 153 εκ. €.
4. Θ. Μπούνταλης *Συνεργαζόμενος ερευνητής στο Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «Δημόκριτος»* (Ανάρτηση: 7-7-2009, <http://www.ardn.gr/node/1549>).
5. COM(2006) 208 FINAL.
6. Ν. Ασπράγκας καθ. Παν. Πατρών «Ριζοσπάστης», φύλλο της 25-5-2003.
7. Σ. Κωνσταντινίδη «Καθημερινή της Κυριακής», φύλλο της 11-6-2006, Εθνικό μειονέκτημα η απουσία έρευνας.
8. Δ. Ραπτάκης (ανάρτηση στον «ΔΙΑΛΟΓΟΣ / Α.Π.Θ.»: 16-1-2007).